

NIJOLĖ LAURINKIENĖ

LIETUVIŲ ETNOLOGIJOS METRAS

Norbertas Vėlius mirė vasaros saulėgražos išvakarėse, kai gamta yra veši ir gyvastinga, kai dienos yra ilgiausios, kai dar tikimasi daug saulės šviesos, skatinančios mus aktyviam gyvenimui. Ir pats Norbertas, nė nenujautęs savo kelionės į anapus, iki pat paskutinių dienų buvo kupinas vilčių, entuziazmo, sumanymų, troškimo dirbti. Savo trykstančia energija jis buvo mums gyvybingumo pavyzdys. Todėl staigi Norberto mirtis pribloškė mus visus.

Norbertas Vėlius – humanitarinių mokslų habilituotas daktaras, profesorius, respublikinės ir Jono Basanavičiaus premijų laureatas. Jo veiklos ir darbų barai buvo ištisai platus. Savo gyvenimą paskyręs tautos kultūros tyrinėjimui, jis nuo pat Universiteto baigimo iki mirties dirbo Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Norbertas taip pat buvo Etnologijos ir folkloristikos katedros vedėjas bei Vytauto Didžiojo universiteto senato narys. Šiame ir Vilniaus universitete jis dėstė lietuvių mitologijos kursą. Pastaraisiais metais dalyvavo Lietuvos mokslo tarybos veikloje. Jo iniciatyva įkurta Lietuvių etninės kultūros draugija.

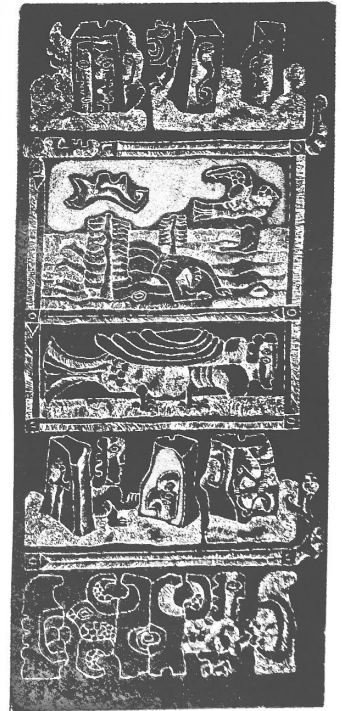
Norberto kaip etnologo pažintis su lietuvių tradicine kultūra prasidėjo, matyt, dar gimtojoje Žemaitijoje. Mama mokėjusi dainų ir pasakų, kurias vėliau užrašė sūnus jau būdamas tautosakininku. Intensyviai ir sąmoningai tautosaką rinkti ėmė studijuodamas Vilniaus universitete. Per savo gyvenimą užfiksavo apie 30 000 tautosakos kūrinių. Paprastą kaimo žmogų Norbertas suvokė kaip vertybę, neretai įžvelgdamas jame gražių dvasios turtų. Pagarbiai ir dėmesingai jis bendraudavo su liaudies dainininkais, pasakotojais ir šiaip įdomiais žmonėmis. Jo pastangų dėka pasirodė knygos apie talentingus tautosakos pateikėjus: A. Čepukienę, P. Zalanską, R. Sabaliauskienę.

Norbertas ir pats organizuodavo taip plačiai nuskambėdavusias anais laikais kompleksines kraštotyros ekspedicijas. Jose dalyvaudavę mokslininkai, studentai, savo kraštą mylintys inteligentai ne tik atlikdavo naudingą darbą rinkdami kalbinę, tautosakinę, etnografinę medžiagą, bet ir patys įgydavo dvasinės atgaivos, stiprybės. Ekspedicijų rengimas pareikalavdavo iš Norberto drąsos ir atkaklumo. Juk tam įkyriai trukdė anuometinis saugumas. Nepaisant tų nelengvų kliūčių, Norbertas daug nuveikė šioje srityje. Galima teigti, kad jis buvo vienas aktyviausių kraštotyrinio ir viso tautinio sąjūdžio dalyvių bei jo organizatorių.

Ekspedicijose surinkti duomenys nelikdavo glūdėti archyvuose. Norberto iniciatyva jie būdavo apibendrinami ir publikuojami. Išėjo knygos apie Zervynas, Ignalinos kraštą, Dieveniškės, Merkinę, Dubingius, Upytę, Kernavę, Gervėčius. Baigiamas rengti dviejų tomų leidinys apie Pelesą.

Vis dėlto pagrindinė ir labiausiai pamėgta Nor-

berto darbų sritis buvo mitų, jų liekanų lietuvių tautosakoje tyrinėjimas. Į šį darbą įdėta daugiausia širdies, jam daugiausia laiko ir jėgų paaukota. Plačiai žinomos Norberto Vėliaus monografijos: *Mitinės lietuvių sakmių būtybės* (1977), *Senovės baltų pasaulėžiūra* (1983), *Chtoniškas lietuvių mitologijos pasaulis* (1987). Kaip preciziško tikslumo, mokslinės tiesos siekiantis tyrinėtojas, jose rėmėsi daugybe empirinių duomenų, siekė atskleisti tai, ką rodo faktai. Kartais leisdavo sau ir laisviau pasamprotauti, iškeldamas neįprastų, drąsių hipotezių. Jo darbuose, kaip ir iš viso daugumoje mitų tyrinėjimų, be objektyvių duomenų, yra ir savo paties įžvalgų, pastebėjimų, įsivaizdavimų. Kartą paklausiau Norbertą: ar prasmingi mitų tyrinėjimai, juk juose sklandoma spėjimų erdvė? Tokį klausimą pateikiau savo kolegai per paskutinį mūsų pokalbį – keletą dienų prieš mirtį. Jis patvirtino, kad mitų tyrinėjimuose ištis, be objektyvių, patikrinamų teiginių, būna ir autoriaus fantazijų. Tačiau tokios fantazijos ar jas primenantys svarstymai taip pat turintys vertę, žinoma, jeigu jie pagrįsti. Be to, tęsė Norbertas, mitai kartu yra ir mūsų senoji religija. Jai suvokti nepakanka vien proto pastangų. Šiaip jau kritiškai vertindamas įvairaus lygio, kartais mėgėjų atliekamus mitų tyrinėjimus, Norbertas prasarė, kad ir jų darbuose yra racijos, ir jų darbuose galima rasti įdomių minčių. Tąkart jis atsiskleidė kaip ištis tolerantiškas, plačių pažiūrų žmogus. Dabar sau galvoju, kad, artėjant prie amžinybės, išryškėja esminiai gyvenimo dalykai, o menkos smulkmenos netenka prasmės. Kažin ar Norbertas tuomet jautė artėjant amžinybę. Vis dėlto po tokių jo minčių buvo ramu ir malonu išsiskirti. Tik tuomet ir aš nežinojau, kad su šiuo žmogumi išsiskiriu visam laikui.

ALGIRDO STEPONAVIČIAUS grafika. 1971